

3. Albers P. New Developments in Court Quality System and Court Performance Policies / Pim Albers. Huntington – Strasburg. : SEPEJ, 2011 – 35 p.
4. Постанова Президії Верховного Суду України та Президії Ради суддів України № 7 від 3 березня 2007 р. «Про стан здійснення судочинства адміністративними судами України» // Вісн. Верхов. Суду України. – 2009. – № 4. – С. 8–16.
5. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К. : Істина, 2010. — 488 с.

ОЦЕНИВАНИЕ КАЧЕСТВА В АДМИНИСТРИРОВАНИИ СУДЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ПРОБЛЕМА ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИИ

Сердюк А. В.

Проанализированы методологические аспекты оценивания качества работы как элемента судебного администрирования, которое рассматривается как один из ключевых инструментов повышения качества судебной системы. Статья основывается на опыте пилотного исследования в нескольких украинских судах. Предложены базовые индикаторы качества, а также рассмотрена возможность применения данного подхода в Украине.

Ключевые слова: социология права, оценивание качества, управление судом, судебная реформа.

QUALITY EVALUATION IN COURT MANAGEMENT: PROBLEM OF OPERATIONALIZATION

Serdyuk O. V.

The author of the article analyzes methodological aspects of quality evaluation in court management which described as key instrument of improving of judiciary in democratic society . Article based on finding pilot study of court performance in few Ukrainian courts. Basic indicators are identified as well as analysis of possibility of this approach in Ukraine was conducted.

Keywords: sociology of law, quality evaluation, court management, judicial reform.

УДК 316.4:343.915(477.54)

В. Д. Воднік, кандидат філософських наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЗЛОЧИНЦІВ (ЗА ДАНИМИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ХАРКОВІ)

Висвітлено основні соціальні характеристики неповнолітніх злочинців, причини правопорушень.

Ключові слова: неповнолітній, злочин, сім'я, бездоглядність, освіта, опитування, аналіз документів, спостереження.

Актуальність і стан наукового розроблення проблеми. Історичний розвиток суспільства значною мірою залежить від того, наскільки використовуються такий дієвий чинник суспільного функціонування, як молодь. По-перше, це визначається тією значною часткою, яку посідають молоді люди у структурі населення кожної країни. По-друге, за всіх часів й у всіх народів молодь була в авангарді громадських рухів, своєрідним каталізатором і рушієм суспільних перетворень.

Фундаментальні зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та суспільній свідомості громадян України, привнісши в суспільне життя чимало позитивного, призвели водночас до загострення суперечностей у молодіжному середовищі. Уміння вичленовувати їх, розуміти причини і взаємопов'язаність, передбачати шляхи їх розв'язання в інтересах молоді на державному (у загальній і молодіжній політиці держави), фаховому (зусиллями спеціалістів) та індивідуальному рівнях (зусиллями самих молодих людей) значною мірою могло б поліпшити становище молоді в Україні і можливості для її життєвого самовизначення, інтелектуального, морального та фізичного розвитку, реалізації творчого потенціалу в інтересах як власних, так і країни.

Найгострішою проблемою сьогодення залишається проблема злочинної поведінки молоді. Загальнотеоретичні аспекти порушеної проблеми висвітлювались у працях таких учених, як В. Голина, І. Даньшин, І. Двойменний, А. Долгова, В. Єрмаков, В. Кудрявцев, І. Рущенко, І. Топольськова, Н. Яковлева [1–11] та ін. У центрі уваги їх публікацій – характеристика особи неповнолітніх злочинців, причин їх злочинної поведінки та заходів її запобігання.

Знання цих особливостей дозволяє вийти на причини і умови, що сприяють виникненню деформацій та їх реалізації в поведінці, яка порушує право. Отже, ми одержуємо надійні орієнтири для профілактики, причому по можливості більш ранньої.

Метою статті є аналіз соціальних характеристик неповнолітнього злочинця.

Вклад основного матеріалу. Вивчення проблеми базувалося на даних дослідження, яке проводилося протягом п'яти років у Харкові з використанням традиційних методів одержання інформації:

1) *аналізу документів*: а) матеріалів архівних кримінальних справ (близько 300), статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС України за п'ять років; б) особистих справ засуджених неповнолітніх (близько 100), які перебувають в Курязькій колонії;

2) *опитування*: а) неповнолітніх, які вчаться у спецшколі (близько 40); засуджених Курязької колонії (близько 350); б) працівників правоохоронних органів, підприємств, громадських організацій, служб у справах неповнолітніх; в) учнів (близько 300) і викладачів середніх загальноосвітніх шкіл, коледжів, ліцеїв та центрів професійно-технічної освіти (близько 100). Це дало

можливість порівняти відповіді підлітків, які вчинили злочин, і тих, що становили так звану контрольну групу. Якщо сприятливі соціальні умови розвитку правильно формують особистість і формування, яке широко визначає її поведінку, є стійким, то несприятливими є, мабуть, ті самі можливості, але вже щодо негативного впливу. Численні соціологічні та кримінологічні дослідження умов життя і виховання таких осіб показали, що ці умови, як правило, різко відрізняються від тих, в яких жили і розвивалися неповнолітні з контрольної групи;

3) *спостереження* за проведенням підлітками вільного часу, поведінкою у громадських місцях.

Аналіз отриманої інформації дозволив виявити деякі соціальні характеристики особи неповнолітнього правопорушника.

Як одну з основних характеристик особистості у науці виділяють її ставлення до діяльності, специфічної для певного віку. Для молодшого віку – це гра, для підліткового – навчальна праця і участь у справах колективу, для дорослих – суспільно корисна праця, участь у справах колективу, управлінні суспільством у цілому.

Дані дослідження свідчать про відставання освіченості від вікових характеристик. Так, більшість засуджених мали неповну середню освіту (67,6 %), лише 16,7 % неповнолітніх на момент учинення злочину – середню освіту. Середню спеціальну освіту одержали 12,8 % неповнолітніх, переважна більшість яких закінчила ПТУ. Також встановлено, що для підлітків, які вчинили злочини, типовою є втрата інтересу до навчання. У більшості опитаних низький освітньо-культурний рівень, що, у свою чергу, веде до однобічності, обмеженості уявлень про кращу і можливу поведінку, перекичування інтересів і потреб. Відставання за рівнем знань, загальним розвитком і культурою, як і раніше, є однієї з провідних і важко переборних особистісних характеристик неповнолітніх злочинців. Це відставання істотно ускладнює і профілактично-виховну роботу з підлітками до вчинення ними злочину, і їхнє виправлення, повернення в суспільство після цього.

У міру дорослішання відставання за рівнем знань, загальним розвитком і культурою не скорочується, а зростає. Непомітно для себе така особистість усе більш обмежує коло джерел інформації і самої інформації, цікавої і доступної.

Шість-сім з кожних десяти неповнолітніх злочинців ще задовго до вчинення злочинів не виявляли інтересу до участі у суспільній роботі, обговоренні і розв'язанні проблем, що виникають у колективі, відчувувалися від цього. Провідна діяльність для них – це участь у житті неформальної групи. Більшість компаній, тобто того кола людей, з якими головним чином проводили своє дозвілля вихованці Курязької колонії, складали учні інших шкіл (училищ) (32,7 % відповідей), сусіди по будинку (25,9 %), ті, що ніде не працювали (18,9 %), раніше засуджені (13,5 %). Дуже характерними для їхнього

оточення поза школою, училищем були: участь у бійках, «з'ясуванні стосунків» між різними групами, учасниками компанії (35,1 %) (21,3 % учнів контрольної групи неодноразово брали участь, 47,5 % – один-два рази); легкість, доступність статевих контактів (36,4 %); використання «особливих слів», блатного жаргону, «мату» (33,3 %); вживання спиртних напоїв (29 %); конфлікти з іншими групами (27,8 %); носіння холодної (або вогнепальної) зброї (20,4 %); скуповування і перепродаж різних речей (14,8 %); вживання наркотичних (токсичних) речовин (7,4 %).

З контрольної групи 21,4 % учнів один-два рази доводилося бути свідком правопорушень, вчинених знайомими (крадіжки, вимагання); 23 % брали участь в азартних іграх (на гроші); 7,1 % пропонували вчинити крадіжку, вимагання або інші правопорушення.

Розглянемо орієнтації дозвілля опитаних неповнолітніх. При цьому слід особливо підкреслити:

1) обмеженість використання низки каналів культурної інформації: зовсім не читали художню літературу 25,9 % опитаних вихованців Курязької колонії, не брали участь в гуртках і секціях – 34,6 %, а кіно, телебачення, Інтернет слугували, як правило, засобом заповнення вільного часу, а не джерелом підвищення культури вихованців;

2) багато часу витрачали вихованці колонії на відвідування кіно, відео, концертів (47,3 %);

3) переважне ставлення підлітків до «своїх» каналів інформації, що одержували в мікрогрупі, середовищі, де найчастіше вони проводили вільний час.

Серед захоплень неповнолітніх з контрольної групи слід вирізнити: заняття спортом (футболом, волейболом, боксом, художньою гімнастикою тощо) – понад 35 % відповідей; слухання музики – понад 23 %; заняття танцями – близько 21 %; гра на комп'ютері – понад 12 %; читання – близько 10 % відповідей; малювання – понад 8 % та ін. Треба відмітити, що понад 7 % неповнолітніх не мають захоплень. Звертає на себе увагу той факт, що засуджені неповнолітні багато часу витрачали на роботу для заробітку.

Велика частина опитаних підлітків задоволена проведенням свого вільного часу. Однак відсутність гарних друзів, умов для проведення дозвілля є причинами невдоволеності певної частини підлітків його використанням.

Можна констатувати надлишок ніким не контрольованого вільного часу і відсутність цікавих, суспільнозначущих занять.

Замикаючись на спілкуванні зі «своєю» групою, підлітки, що вчинили згодом злочин, поступово втрачають інтерес до спілкування з товаришами по навчальному або трудовому колективу і навіть із членами родини, надаючи перевагу контактам за місцем проживання і проведенню дозвілля з особами негативної орієнтації. Для більшості опитаних неповнолітніх зовсім не значущим є оцінювання їхніх учинків з боку вчителів (для 31,5 % опитаних Курязької колонії; 52,6 % з контрольної групи), однокласників (для 25,9 %

опитаних Курязької колонії; 51,2 % з контрольної групи), але в той же час дуже значущим є оцінювання друзів, з якими проводився (проводиться) вільний час (для 48,1 % опитаних Курязької колонії; 61,8 % з контрольної групи). Близько 35 % опитаних вихованців Курязької колонії за обставин, коли ними відбувалися які-небудь вчинки, що порушували закон, зверталися насамперед за порадою, підтримкою до раніше засудженого і тільки 23 % – до батьків.

Зазначені аспекти можуть бути доказом того, що основне джерело формування тих переконачень особи підлітка, що зумовлюють вчинення злочину, – недоліки і порушення у родинному вихованні. При цьому треба мати на увазі, що і вплив інших джерел кримінального «зараження» неповнолітніх значною мірою стимулюється позицією родини.

Дослідження причин злочинності неповнолітніх констатують, що в 60–80 % випадків механізм злочинної поведінки був «запущений» недоліками родинного виховання. На думку більшості опитаних викладачів шкіл і ПТУ, а також працівників прокуратури і органів внутрішніх справ, зайнятих роботою з дітьми, головним джерелом девіантної поведінки підлітків слід вважати недоліки їх виховання у родині. Про це заявили 85 % опитаних учителів і близько 80 % працівників правоохоронних органів.

Зараз зростає кількість сімей, що розпадаються, та дітей, які жебракують, бродяжать та потрапляють до спеціальних дитячих закладів. Кількість неблагополучних сімей, діти з яких перебувають на обліку служб у справах неповнолітніх (СШ) Харкова, суттєво не змінюється.

Сімейне неблагополуччя — поняття комплексне, що має низку ознак, зокрема: а) порушення структури сім'ї (неповні сім'ї); б) занепад моральної позиції її членів; в) недоліки і переконаченість педагогічних знань батьків, відсутність у них навичок виховання дітей тощо.

Останнім часом до кількості ознак сімейного неблагополуччя соціологи, психологи, юристи починають уключати порушення емоційно-психологічної спільності родини. Для родин учнів з контрольної групи не дуже характерним є спільне читання і обговорення книг, газет, художньої літератури, спільне прослуховування музичних творів (понад 52 % відповідей), спільний відпочинок (відвідування кінотеатрів, театрів, прогулянки) (близько 43 %). Нерідко це відіграє «допоміжну» роль, оскільки пов'язано із занепадом моральної позиції батьків, що прямо може породжувати протиправну поведінку дітей. Разом з тим порушення емоційно-психологічної спільності, як уявляється, може відігравати і самостійну роль криміногенно значущого чинника. Відсутність цієї спільності спричиняє втрату сім'єю властивостей колективу. Вона нерідко призводить до зниження виховного впливу родини на підлітка. Соціальні психологи відзначають, що атмосфера щиросердної прихильності, близькості, довіри і любові зумовлює інтенсивність, міцність, глибину засвоєння дитиною (у процесі наслідування і співпереживання) моральних позицій батьків, їх ціннісних орієнтацій у сфері моралі. В атмосфері взаємо-

розуміння дитина краще сприймає свідомі настанови і вимоги батьків. Порушення емоційно-психологічної спільності, конфліктність сім'ї можуть вплинути на психічне здоров'я дітей.

Як уже зазначалося, неповнота родини – важлива демографічна характеристика, яка має кримінологічне значення. За результатами вивчення архівних кримінальних справ щодо неповнолітніх, які вчинили злочини, 36,8 % росли і виховувалися в неповних сім'ях, а серед неповнолітніх контрольної групи – 26,4 %.

Треба відзначити, що ототожнювати неповну родину з неблагополучною кривдно для її членів і, власне кажучи, неправильно. Звичайно, неповна родина має певні обмеження щодо можливостей контролю за поведінкою, проведенням часу, зв'язками дітей. Виникають труднощі, пов'язані в основному з жіночим характером виховання, оскільки у переважній частині неповних родин діти залишаються з матір'ю. Але ці труднощі переборні за умови правильної педагогічної позиції дорослих і необхідної соціальної допомоги. Крім того, у дітей з таких сімей у більшості випадків раніше формується почуття відповідальності, вони швидше дорослішають. Більше того, збереження повної структури в родині, де один з батьків (як правило, батько) перетворився на джерело антигірмаського впливу на дітей, є незрівнянно згубнішим для виховного процесу в сім'ї, ніж розлучення в ім'я відновлення нормальної виховної атмосфери.

Однак, як сполучити висловлені розуміння з тим загальновідомим спостереженням, що діти з неповних родин відносно частіше, ніж з повних, вчиняють злочини та інші правопорушення. Інакше кажучи, їх частка в контингенті злочинців (правопорушників) є більшою, ніж серед неповнолітнього населення в цілому. Дійсно, близько 60 % опитаних вихованців Курязької колонії зростали в неповних родині. Але, на наш погляд, річ не у тім, що саме факт неповної структури родини автоматично спричиняє перехід на злочинний шлях, а в обставинах, які є можливими у родині будь-якого типу, але неповній, вони не нейтралізовані суспільною допомогою і підтримкою. Таких обставин чотири. По-перше, виникає значна прогалина в організації контролю за поведінкою дітей, знижуються рівень та інтенсивність допомоги їм у навчанні, оволодінні технічними навичками і т. д. По-друге, створюється напружена атмосфера всередині і навколо родини у зв'язку із з'ясуванням стосунків між батьками, скандалами, взаємними обвинуваченнями, спробами викликати співчуття дітей тощо, а також у зв'язку з виявами безтактної цікавості з боку оточуючих, справжніми і показними співчуттями, необережними репліками, дійсними і святенницькими жалостями; обговоренням того, хто є винуватим, та ін. По-третє, зміна матеріально-побутових можливостей родини. По-четверте, легковажна або аморальна поведінка того з батьків, хто залишився з дітьми: калейдоскоп зустрічей, гостей тощо на очах у дітей. Названі обставини, що, повторюємо, виявляються не у всіх неповних родині, і можуть мати місце не тільки в них, зменшують авторитет батьків в очах

підлітка, формують у нього відчуженість, відчуття неповноцінності, озлобленість, заздрість іншим, прагнення за будь-яку ціну домогтися авторитету серед однолітків, довести, що він гідний більш престижного місця. Разом із бездоглядністю, що полегшує потрапляння під негативний вплив, у цих випадках легко може включитися механізм індивідуальної злочинної поведінки. І «працює» тут не тип родини сам по собі, а атмосфера, що склалася в ній та навколо неї. Цю атмосферу треба оцінювати не за формальними ознаками, а за сутністю. У зв'язку з цим не випадковим є те, що у складі неповнолітніх злочинців збільшується частка підлітків, які виховувалися в сім'ях із обома батьками. Це ще раз свідчить про хибність ототожнення понять «повна» і «благополучна родина».

Неповна родина небезпечна тим, що спричиняє бездоглядність, відсутність колективного впливу та ін. Зазвичай бездоглядність визначається як ослаблення чи відсутність спостереження за поведінкою і заняттями неповнолітніх та виховного впливу на них з боку батьків (осіб, які їх заміняють). Бездоглядність – процес двосторонній. Для неї характерні також зростаюча відчуженість самих підлітків від родини і навчального (трудового) колективу та водночас байдужість останніх до виявів особистісної деформації дітей, що підсилюються, і джерел негативного впливу на них.

Бездоглядність – постійний супутник злочинів неповнолітніх, одна з умов, що сприяють їхньому вчиненню. Про це переконливо доводять матеріали слідчої і судової практики, наукових досліджень. Тісний зв'язок бездоглядності зі злочинністю цілком з'ясований. За даними дослідження, 25,4 % неповнолітніх учинили злочин з 20 до 24 години, 11,9 % – з 0 до 4 годин. Як одна з умов учинення злочину визначається слабкий контроль за неповнолітніми – 61,6 % (за даними аналізу судових справ неповнолітніх злочинців). Йдеться не просто про послаблення формального контролю батьків за поведінкою дітей, а й про сформований мікроклімат у родині, серйозні недоліки у самому ставленні батьків до своїх функцій вихователів, демонстрацію дітям соціальної безвідповідальності, байдужості до їхньої долі або очевидної для дітей неможливості повноцінного виконання цих функцій.

Одне з утілень бездоглядності – відсутність належної вимогливості до неповнолітнього, його вчинків, а то й байдужість, надання самостійності в оцінюванні, вирішенні певних життєвих ситуацій. Так, на думку опитаних учнів з контрольної групи питання про паління (20,1 % відповідей), дружбу з раніше засудженими (понад 19 %), статеве життя (понад 47 %) вони можуть вирішити самі. Необхідно попереджувати й зупиняти процес перетворення дітей на бездоглядних, які становлять великий прошарок неповнолітніх, втягнутих у злочинну діяльність.

Проблема злочинності неповнолітніх далеко не вичерпується неблагополучними родинами, хоча для підлітків, які виростили в них, кримінальний ризик зростає в чотири-п'ять разів порівняно з однолітками з сімей, де немає

явних прикладів щоденної антигромадської поведінки. За нашими даними, проживали в родинях, у яких серед дорослих були раніше засуджені особи, – 15,8 % обстежених засуджених неповнолітніх; де відбувалися постійні сварки, – 13,1 %; де зловживали спиртними напоями – 14,3 %. Для 10,8 % сімей засуджених підлітків було характерно неприязне ставлення до інших людей.

Багатьом неблагополучним родинам притаманні відразу декілька видів антигромадської поведінки. У контрольній групі 7,5 % опитаних зазначили, що характерним для членів їх сімей є зловживання спиртними напоями, наркотиками; 6,7 % констатували сварки, конфлікти, бійки; 6,8 % – неприязне ставлення до інших людей.

Можна виділити три форми криміногенного впливу дорослих членів родини на духовний світ і поведінку неповнолітнього. Перша – активне залучення неповнолітніх у пияцтво, вживання наркотиків та інших одурманюючих засобів, бійки, розпушта, вчинення правопорушень. Результати аналізу кримінальних справ неповнолітніх злочинців свідчать про те, що злочин було вчинено у стані алкогольного сп'яніння – у 23,1 %, сильного алкогольного сп'яніння – у 2,1 %, наркотичного сп'яніння – у 0,4 % випадків. 4,3 % підлітків перебували на обліку в психоневрологічному диспансері, 1,7 % знаходилися там раніше. Далеко не всіх неповнолітніх, що вживають наркотики і алкоголь, вчасно ставлять на облік. Переважна частина підлітків, яких виявляють і ставлять на облік, – це особи, що вже вчинили суспільно небезпечні діяння чи злочини, проте неповнолітніх, які вживають наркотики та спиртні напої, але ще не вчинили жодних протиправних дій, виявляють украй рідко. Але треба брати до уваги, що саме з їх боку й слід чекати в майбутньому вчинення злочинів та інших антигромадських дій.

Друга форма кримінального впливу – «пасивний» приклад безкарної антигромадської поведінки, сприйнятий дітьми як стереотип звичної, повсякденної, нормальної поведінки. Багато хуліганських дій неповнолітніх пов'язані з тим, що вони відтворюють у громадському місці стереотипи поведінки, до яких звикли в родині як до норми.

Третя – виштовхування дітей на вулицю, їх розчарування у батьках, відчуття власного занепаду, невпевненості у собі. А ці почуття нерідко стають основою формування негативного ставлення до оточуючих, недовіри і ворожості до норм і принципів моральної поведінки, як і потрапляння в неформальні компанії з негативною спрямованістю, пошуку в них сильного, сміливого, по-товариському уважного старшого друга, здатного стати ідеалом для підлітка. Матеріали опитування вихованців спецшколи, вивчення кримінальних справ неповнолітніх правопорушників свідчать про те, що у 20,9 % склалися нормальні, а у 18,8 % – погані стосунки в родині, 2,6 % не підтримували стосунків з родиною. Близько 61 % учнів із контрольної групи визначили їх відносини з батьками як гарні, 18,7 % – як нормальні, близько 12 % – як такі, що ґрунтуються на взаємодопомозі, взаєморозумінні, довірі, понад 6 % –

як дружні. Разом з тим понад 7 % опитаних відзначили, що в них не дуже добрі стосунки з батьками, понад 9 % вказали на наявність розбіжностей. По-різному складаються відносини у понад 7 % респондентів.

Неблагополучна родина формує дітей за своїм образом і подобою. З неї, якщо тільки умови життя і виховання не будуть вчасно нормалізовані в результаті втручання ззовні, у багатьох випадках виходять молоді люди, що перейняли в дорослих членів сім'ї цинічне ставлення до моральних цінностей, неповагу до людей, зневажливе ставлення до суспільних норм поведінки. Понад 27 % опитаних вихованців Курязької колонії вважають, що для досягнення успіху в житті дуже важливо бути сильним, жорстоким, більш 70 % – вивертким, спритним. У контрольній групі надані багатovarіантні відповіді, зокрема: для 94,8 % учнів важливо з метою досягнення успіху в житті бути цілеспрямованим, для 85 % – мати вищу освіту, для 70,2 % – бути чесним, правдивим (так само вважають 32 % вихованців Курязької колонії).

Негативні форми поведінки дорослих членів родини сприяють тому, що неповнолітній не просто переймає негативні способи поведінки, а й засвоює негативну ціннісну орієнтацію, реалізуючи її вже у власній антигромадській поведінці. Це, зокрема, позначається на мотивах і характері злочинів.

Для нейтралізації несприятливих умов у сім'ї, їх негативного впливу на криміналізацію неповнолітніх потрібна державна програма подолання всіх видів сімейного неблагополуччя.

Занепад моральної позиції членів сім'ї, неправильна педагогічна позиція батьків розглядаються як складові елементи сімейних негараздів. За оцінку педагогів, працівників служб у справах неповнолітніх ця позиція характеризується:

- небажанням займатися вихованням дітей у принципі (близько 18 % за матеріалами вивчення кримінальних справ неповнолітніх злочинців зазначили байдуже ставлення до себе з боку батьків; у контрольній групі ці показники є значно меншими. Батьки неповнолітніх з контрольної групи цікавляться навчанням, поведінкою, переживаннями, друзями, проведенням дозвілля майже щодня – понад 71 % відповідей);

- недооцінюванням необхідності займатися вихованням постійно, послідовно ускладнюючи його цілі (схожі обставини в родинах правопорушників траплялися частіше, ніж у сім'ях неповнолітніх з контрольної групи);

- використанням обмеженого набору виховних засобів, переважно бесід або фізичних покарань (понад 29 % правопорушників Курязької колонії вважали, що на їхні дитячі витівки і провини батьки реагували м'яко, діючи повчаннями, але майже половина (46,8%) повідомила, що за провини їх заслужено били; 5,7 % заявили, що вони піддавалися жорстоким побиттям і катуванням). Учні з контрольної групи зазначили, що вдома у разі провин з ними проводять бесіди (понад 37 % відповідей), кричать, сварять (близько 30 %). 24 % опитаних указали на різні методи покарання (не дають «кишенькових» грошей, не купують нових речей, не випускають на вулицю, забороняють грати в комп'ютер, дивитися телевізор, засуджують, байдуже ставлять-

ся, ігнорують, не розмовляють тощо); надто опікають (дослідження показало, що батькам неповнолітніх правопорушників притаманне недостатньо критичне ставлення до прорахунків у вихованні своїх дітей. Тільки частина практично усвідомлює, що ці прорахунки мають місце, тоді як більшість батьків схильні пояснювати труднощі своїх дітей аморальним впливом їхніх друзів, недоліками виховної роботи в школі тощо).

Для пояснення позитивних або негативних результатів сімейного виховання не мають вирішального значення вікові особливості неповнолітніх. І при з'ясуванні причин їх злочинної або іншої протиправної поведінки навряд чи допоможуть посилення на те, що в усьому винен складний вік. Дійсно, вікові особливості можуть сприяти протиправній поведінці, але не самі по собі, а внаслідок невиконання вихователями своїх обов'язків, педагогічних помилок, створення несприятливих умов для розвитку неповнолітніх. Слід сказати, що вікові особливості притаманні всім підліткам – юнакам і дівчинам, а правопорушення вчиняє тільки частина з їхнього контингенту і лише тоді, коли названі властивості ігноруються у виховній роботі. Якщо ж ураховувати ці особливості, то їх наявність не ускладнює, а навпаки, полегшує формування позитивних поглядів, потреб, інтересів, орієнтацій, стереотипів поведінки. Якщо родина займає правильну з педагогічної точки зору позицію, належним чином будує виховання у взаємодії з навчальним закладом, такі вікові риси, як сприйнятливність до впливу старших, значущість прикладу старших членів сім'ї, наслідування авторитету, орієнтація на вимоги мікрогрупи тощо, вона ефективно використовуватиме для формування позитивної соціальної позиції особистості. На наш погляд, правильно не абсолютизувати вікові труднощі, що з неминучістю породжують зриви, конфлікти аж до протиправної поведінки, а досліджувати завдання і специфіку методів виховання, запобігання та усунення деформації особистісного розвитку.

Як **висновок**, зазначимо, що проведені дослідження дозволили виявити деякі соціальні характеристики неповнолітнього злочинця за сучасних умов у великому місті. Вважаємо, що розроблення цієї проблеми може становити не тільки теоретичний, а й практичний інтерес, а подальше її вивчення надасть додаткових можливостей для правильних і своєчасних висновків стосовно не тільки сьогоднішнього, а й майбуття в питаннях створення сприятливих умов для гармонійного розвитку молоді, задоволення потреб у добровільному обранні виду поведінки, не забороненої законодавством, активної участі у творчій, культурологічній, спортивній та оздоровчій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голіна В. В. Кримінологічна характеристика і попередження злочинності неповнолітніх / В. В. Голіна // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / ред. кол. : В. І. Борисов (голова ред.) та ін. – Х. : Право, 2004. – Вип. 8. – С. 71–74.
2. Даньшин И. Н. Детерминация преступности несовершеннолетних / И. Н. Даньшин // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / ред. кол. : В. І. Борисов (голова ред.) та ін. – Х. : Право, 2004. – Вип. 8. — С. 75–78.

3. Двойменный И. А. Влияние семьи на преступность несовершеннолетних / И. А. Двойменный, В. А. Лелеков // Социс. – 1993. – № 10. – С. 54–60.
4. Двойменный И. А. Рецидивная преступность: характер, факторы, уровень / И. А. Двойменный // Социс. – 2000. – № 1. – С. 61–65.
5. Долгова А. И. Методика и опыт криминологического изучения личности несовершеннолетнего преступника / А. И. Долгова // Методика криминологического изучения личности несовершеннолетнего преступника. — М. : Б. и., 1977. — С. 3–93.
6. Ермаков В. Д. Некоторые методы изучения поведения несовершеннолетних преступников / В. Д. Ермаков // Методика криминологического изучения личности несовершеннолетнего преступника : сб. ст. / отв. ред А. И. Долгова. – М. : ВНИИПП, 1977. – С. 94–116.
7. Ермаков В. Д. Об исследованиях личности несовершеннолетнего преступника / В. Д. Ермаков // Результаты криминологического изучения личностных особенностей несовершеннолетних правонарушителей : сб. ст. — М. : Б. и., 1982. — С. 17–24.
8. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления / В. Н. Кудрявцев – М. : Форум-Инфра, 1998. – 216 с.
9. Рущенко І. П. Соціологія злочинності / І. П. Рущенко. – Х. : Вид-во Нац.ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.
10. Топольська І. О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність / І. О. Топольська. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. – 192 с.
11. Яковлева Н. Г. Некоторые особенности формирования личности правонарушителя в условиях семейного неблагополучия / Н. Г. Яковлева // Результаты криминологического изучения личностных особенностей несовершеннолетних правонарушителей : сб. ст. – М. : Б. и., 1982. – С. 3–16.

СОЦИАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПРЕСТУПНИКОВ (ПО ДАННЫМ ИССЛЕДОВАНИЯ В ХАРЬКОВЕ)

Водник В. Д.

Освещены основные социальные характеристики несовершеннолетних преступников, причины правонарушений.

Ключевые слова: *несовершеннолетний, преступление, семья, безнадзорность, образование, опрос, анализ документов, наблюдение.*

SOCIAL DESCRIPTION OF JUVENILE CRIMINALS (FROM DATA OF RESEARCH IN KHARKOV)

Vodnik V. D.

Basic social descriptions of juvenile criminals, reasons of offences are deact with in the article.

Keywords: *minor, crime, family, neglect, education, questioning, analysis of documents, supervision.*

